

РАЗДЕЛ 5. ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ИНФОРМАЦИОННОГО ПРОСТРАНСТВА

УДК 070:007.82-92

Гридчина В.В.

ВИЗУАЛЬНЕ СПРИЙНЯТТЯ ОБРАЗУ І ЗНАКУ: ПСИХОЛОГІЯ І СЕМІОТИКА

Гридчина В.В. Визуальное восприятие образа и знака: психология и семиотика

В статье рассмотрены основные учения о знаке и образе.

Ключевые слова: визуальная информация, знак, образ, код, воображение, сознание

Гридчина В. В. Візуальне сприйняття образу і знаку: психологія і семіотика

У статті розглянуті основні вчення про знак і образ.

Ключові слова: візуальна інформація, знак, образ, код, уява, свідомість

Grydchyna V. V. The visual perception of an image and sign: psychology & semiotics

The article is devoted to the basic doctrines about a sign and an image.

Key words: the visual information, a sign, an image, a code, imagination, consciousness

Твір не є описана в ньому дійсність.

Вона лише відновлюється за ним.

Тому можливі непорозуміння [7, с. 98].

Актуальність. Кінець ХХ століття відзначився двома великими зрушеннями у світовому суспільстві; розвиток сучасних інформаційних технологій призвів до інформатизації всіх сфер людського життя до таких масштабів, що суспільство отримало назву інформаційного; разом з цим все почало укрупнюватися настільки, що почали казати про глобалізаційні процеси не лише у межах якогось суспільного середовища, а й у межах держав. Було створено Європейський союз, який поєднав багато європейських держав у єдине ціле.

Так, інформаційне суспільство ХХІ століття почало набирати нових ознак. Інформаційне перенасичення посуває на другий план сам факт, висуваючи на перший засіб і форму передачі інформації - образ. Образ у свою чергу визивається у нашій уяві за допомогою певних знаків.

Знаки та системи знаків вивчає окрема наука — семіотика, а створення образу в уяві людини - психологія.

Мета даної статті - узагальнити вчення про сприйняття образу і знаку.

Об'єктом дослідження стали матеріали з семіотики та психології, присвячені проблемам сприйняття; *предметом* - розкриття понять образу і знаку.

Постановка проблеми. Однією із сфер існування людини є ейдосфера (світ графічних і мистецьких форм, які сприймаються за допомогою зору) [4]. В свою чергу складовими ейдосфери є знаки і образи.

Як сприймається світ і що відтворюється в уяві людини?

Американський філософ К.С. Пірс (який є фундатором семіотики) пише, що все, що ми бачимо, можна розглядати як знак, який символізує що-небудь [8]. Тобто „знаком з точки зору семіотики може бути будь-що, що символізує чи означає дещо інше" [1].

Швейцарський лінгвіст Ф. де Сосюр зазначив, що знак складається із двох частин - означувального (слово чи зображення, яке викликає у свідомості поняття чи об'єкт) і означення (об'єкт, який означається цим словом чи зображенням) [10]. Поняття, в свою чергу, само по собі нічого не означає, воно завжди визначається відмінністю від інших понять. Так, значення визначається не сутністю, а взаємовідносинами. „Точніше за все поняття можна визначити за тим, чим не є інші поняття" [10, с. 117].

Якщо об'єкт це категорія фізична, то поняття - суто абстрактна. В уяві відбувається певна трансформація: ми заміняємо фізичні речі - образами, а абстрактні - словами.

Так, є знак ∞ - нескінченність. Нескінченність у даному випадку - це означення і це ж поняття, яке в уяві відтворюється словом „нескінченність". Уявіть це - ∞ .

Використаний для ілюстрації математичний знак зрозумілий лише для людей, обізнаних з певним розділом математики, для всіх інших це або перегорнута вісімка, або зліплені два кола тощо.

А отже, постає питання правильної розшифровки знаків.

Щоб розшифрувати інформацію, потрібен код. „Коди, засоби розуміння знаків, можуть розглядатися як система умовностей і звичок, яка пропонується нашою культурною традицією. Більше того, те, що ми називаємо культурою в загальнолюдському розумінні, можна визначити як набір кодів" [1, с.60].

Тобто знаки залишаються знаками при будь-яких умовах, в той час як в залежності від обставин може змінитися код. Зорові рецептори перетворюють знак в об'єкт уяви чи поняття, проте отримувач не може розшифрувати інформацію.

„Дослідження показують, що зір на 1/10 відноситься до фізичних функцій організму і на 9/10 - до розумової діяльності людини. Під час зорового сприйняття світлові сигнали, які поступають на сенсорний вхід, сприймаються оком і трансформуються в певні образи. Інтерпретація залежить від інтелектуального рівня, фізичного і емоційного стану людини" [9].

Як приклад, розглянемо сприйняття кольору. Згадаймо, у країнах Європи і в нашій, колір трауру - чорний. А в країнах Сходу (Японія, Індія тощо) - білий. Та для людей, обізнаних з давніми українськими традиціями та віруваннями, білий колір також пов'язаний із смертю. „Це стародавній колір жалоби, коли вдягали покійників у біле та покривали білим саваном. У білій одежі з'являються людям примари та мерці" [2, с.472].

Вирізняються і фізичні особливості сприйняття кольору. По-перше, існують різні захворювання, пов'язані із сприйняттям кольорів (найвідоміше - дальтонізм), по-друге, люди країн Сходу розрізняють набагато більше відтінків кольорів, ніж європейці (це зумовлено практичною естетикою виховання кольорового бачення).

А от насиченість кольорів безпосередньо залежить від нашого емоційного стану. Коли ми в гарному настрої, то і кольори яскраві - і навпаки.

Отже, „образ... пов'язаний із інформацією, цінностями, вірою, установками і ідеалом людей. Цей зв'язок важко назвати природним: бо нам необхідно враховувати інтерпретації великої частини символів і знаків, які виступають важливою складовою частиною образу. Образ - це набір символів, кожен з яких має особливе значення, в деяких образах існує множинність різних рівнів значення і взаємодії між ними" [1, с.69].

Так, П. Флоренський, наголошуючи на множинності інтерпретації значень, зазначає, що символ - це „частина, що дорівнює цілому, до того ж ціле не дорівнює частині... Символ є тим, що символізує, утілює є тим, що утілює, ім'я є тим, що іменує, - хоча не можна сказати навпаки, - і те, що символізує, не є символ, те, що утілює, не є утілює, те, що іменує, не є ім'я" [62, с 148].

Образ у нашій уяві може складатися із певної форми, кольору, а у деяких людей навіть із запахів і звуків.

„Уява відноситься до психічних процесів, а образ (у нашому розумінні) досяжний і матеріальний. Але образ майже завжди - це продукт уяви, який означає, що зорові і ментальні образи невід'ємні один від одного" [1, с 19].

Психічні процеси підводять нас до розуміння психологічного розуміння створення образу і умов існування знаків.

Представник діяльнісного підходу у психології Л.С. Рубінштейн, здійснивши аналіз природи психіки, зазначив, що „у діяльності суб'єкта відбувається психічне відображення об'єкта у вигляді образу - ідеальної форми його існування [5].

А „на рівні індивіда психічне відображення має знаковий характер. Привласнюючи продукти культури, людина одночасно оволодіває також їх заміниками - знаками" [3].

Тобто класична психологія образ визначає як ідеальну форму існування предмета. А знак - як замітник продуктів культури.

Французький філософ, представник феноменологічної психології Ж.-П. Сартр так пише про традиційну точку зору: „Свідомість малювалося нам деякою місциною, яка населена маленькими подібностями речей, а ці подібності і були образами... Коли Юм говорить, що відношення між образом і його об'єктом є відношення зовнішнє, він розуміє образ як знак" [6]. Сартр у своїй праці „Уявне. Феноменологічна психологія уявного" у визначенні образу заперечує не тільки представників класичної психології, а й Е. Гуссерля, представника феноменологічної психології: „Образ, говорить Гуссерль, є „наповненням" (Erfüllung (нем.)) значення. Образ, скоріше за все, є значення, що вирошлося, значення, яке опустилося на інтуїтивний рівень" [6].

„Немає образу в свідомості, яка порід із думкою мала б у собі ще й знаки, почуття та відчуття. Свідомість образу є синтетична форма, яка представляє певну мить часового синтезу і сполучається з іншими, попередніми та наступними, формами свідомості, щоб сформувати певну мелодичну єдність. Казати про те, що будь-який об'єкт дано одночасно і в образі, і в понятті, так само абсурдно, як і вести розмову про тіло, яке було б одночасно і в твердому, і в газоподібному стані" [6].

Образ є об'єктом уяви і має інтуїтивне значення.

Отже, предмети, слова чи знаки уявою можуть бути відтворені в образах чи поняттях.

Класична психологія під образом розуміє ідеальну форму предмета, а знак - як психічне відображення.

Семіотика ж розрізняє знаки, які є всюди, коди за допомогою, яких можна розшифрувати знаки, в образи людської уяви.

Висновки. Предмет журналістикознавства фактично об'єднує вчення семіотики і психології, бо вивчає як створення журналістського твору у притаманній йому знаковій та образній системі (семіотика), так і сприйняття та інтерпретування цього твору споживачем ЗМІ (психологія). Отже, існує потреба у виробленні власної термінології для розрізнення семіологічних та психологічних термінів „образ" і „знак" у журналістикознавчій науці.

Джерела та література

1. Бергер А. Видеть - значит верить. Введение в зрительную коммуникацию, 2-е издание: Пер. с англ. - М.: Издательский дом «Вильямс», 2005. - 288 с.: ил. - Парал. тит. англ.
2. Войтович В. Українська міфологія. - К.: Либідь, 2005. - 664 с.
3. Выговский Л. С. Собр. соч.: В 6 т. - М: Педагогика, 1983. - Т. 3. - 368 с.
4. Кара-Мурза С. Манипуляция сознанием. - К.: Эксмо, 2003. - 832 с.
5. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии: В 2 т. - М.: Педагогика, 1989.- Т. 1. - 614 с.
6. Сартр Ж.-П. Воображаемое. Феноменологическая психология восприятия / Пер. с фр. Бекетовой М.И. - СПб.: Наука. 2001. - 319 с.
7. Феллер М.Д. Текст і зображення як модель комунікативного акту. - К., 1998. - 123 с.
8. Peirce C.S. Collected Papers. – Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1931 -1958.
9. Prebl, Duane and Sara. Artforms. - New Yerk: Harper & Row, 1985.
10. Saussure, Ferdinand de. Course in General Linguistics. - New York: McGraw-Hill. 1966.

Поступила до редакції 20.08.2007 р.